

دل به یارو دست به کار

خواجه بهاء الدین نقشبند

«DİL BE YÂR DEST BE KÂR»

(El Kârda Gönül Yârda Olsun)

Hâce Bahâeddin Nakşibend

*İslam İşbirliği Teşkilatı (İSESCO)
tarafından “2020 yılında Buhara’nın
İslam Dünyası Kültür Başkenti”
olarak tanınması ve Hâce Abdülhâlik
Gucdüvânî’nin 915. ve Hâce Bahâeddin
Nakşibend’in 700. Doğum Yıldönümüne
armağan*

BUHARA

İSLAM DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ

عاصمة الثقافة في العالم الإسلامي

— 2020 —

Fecr Yayınları: 464

HÂCE ABDÛLHÂLİK GUCDÛVÂNÎ

ve

V E S Â Y Â

(VASİYETNAME)

Farsçadan tercüme, giriş, inceleme, açıklama ve ekler müellifi ve
yayına hazırlayan

Doç. Dr. Kamilcan RAHİMOV

Çeviren: İkbalcan USMANOV

Sorumlu Editörler

Prof. Dr. Necdet TOSUN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi Dekanı ve eski İstanbul Müftüsü

Tashih

Fakirullah YILDIZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ekim 2021

ISBN: 978-625-8005-10-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HÂCE ABDÜLHÂLİK GUCDÜVÂNÎ

ve

VESÂYÂ

(VASİYETNAME)

Farsçadan tercüme, giriş, inceleme, açıklama ve ekler müellifi ve
yayına hazırlayan

Doç. Dr. Kamilcan RAHİMOV

Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi

Ebu Reyhan el-Birûni Şarkşinaslık Enstitüsü araştırma görevlisi,

Tarih Bilimleri alanında felsefe doktoru (PhD).

Ankara 2021

Doç. Dr. Kamilcan Rahimov Rahmatoğlu

Genç doğu bilimci, kaynak uzmanı, İslamî ilimler alanında araştırmacı, tercüman, Tarih bilimleri alanında felsefe doktoru (PhD), Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ebu Reyhan el-Bîrûnî Şarkşinaslık Enstitüsü kıdemli araştırma görevlisi, *Nakşibendilik* dergisinin genel editör yardımcısı, “Özbekistan’ın Bağımsızlığına 20 sene” rozeti sahibi (2011) Kamilcan Rahimov Rahmatoğlu 1982 yılında Buhara şehrinde doğmuştur. Yazar 1995–1999 yılları arasında Buhara’da Mir Arap İslam medresesinde eğitim gördü, 2000 yılında Buhara Devlet Üniversitesi Özbek Filolojisi Fakültesine girdi ve 2004 yılında mezun oldu. 2006 yılında aynı üniversitede yüksek lisans programına kayıt oldu ve 2007 yılında yüksek lisansını bitirdi. 2006–2007 yıllarında Mısır Arap Cumhuriyeti Kahire Üniversitesi Arap Filolojisi Fakültesinde araştırma yapmıştır. 2014–2017 yıllar arasında Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsünde doktorasını yapmıştır.

Mâverâünnehir Tasavvufunun Kökleri: Tasavvuf Öğretisinin Gelişimi ve Sistemleştirilmesi (Tasnifi, Sınıflandırılması, Sistematik Hale Getirilişi) (VIII–XI. Yüzyıllar) (2020, Özbek, Rus, Tacik, Kazak, Azerbaycan ve Türk ve Arap dillerinde), *Hâcegân-Nakşendîlik Tarikatı ve Yedi Pir* (2020, Özbek, Rus ve Türk dillerinde), *Nakşendîlik ve Ekonomi* (2020, Özbek, Rus ve Türk dillerinde), Kamilcan Rahimov'un *Hâcegân Tarikatı ve Buhara'da İrfan ve Felsefi Bilimlerin Gelişmesi (IX–XV. Yüzyıllar)* (Prof. Dr. Necmeddin Komilov ile birlikte 2011) adlı monografileri neşredilmiş, "Büyük Yurt Ulemaları" (2016), "Tasavvuf Terimleri Açıklamalı Sözlüğü" (2015), "İslam Ansiklopedisi" (2017), Türkiye'de 6 yabancı dilde basılan *Doğu Kaligrafisi ve Minyatür Sanatından Örnekler (VII–XXI. Yüzyıllar)* (Abdulgafur Buhari ile birlikte 2011), 13 ciltten oluşan *Özbekistan Abidelerinde Bitikler* (2011–2016) gibi araştırmaların aktif müelliflerinden, Özbekistan ve 10 tane yabancı ülkede 150'den fazla bilimsel makalesi neşredilmiştir. Hakîm et-Tirmizî'ye ait *Edeb'ün-Nefs* (2015), *Hatmü'l-Evliya* (2017), Abdulkерim Sem'ani'ye ait *el-Ensab* (Abdulgafur Buhari ile birlikte, 2018) gibi eserleri Arapçadan, Gıyaseddin Handemir'e ait *Mekarimu'l-Ahlak* (2015, 2018), Ahmed bin Mahmud Buhari'nin *Tarihi Mullazade der Zikri Mezarat-ı Buhara* (2019), Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'ye ait *Vasiyetname* (2021), Hâce Ârif-i Rîvgerî'ye ait *Ârifname* (2021), Hâce Ali Râmîteni'ye ait *Risâle-i Hazret-i Âzîzân* (2021) gibi eserleri Farsçadan Özbek Türkçesine tercüme etmiştir, Ali Şir Nevâî'nin hikmetlerini de Özbekçe, Çağatay Türkçesi, Farsça ve Arapça olarak yayınladı (2018).

SUNUŞ

Kurmuş olduğu Hâcegân-Nakşibendiye tarikatının şeriat ve sünnete sıkı tarzda uymak, tevbe ve irade ile başlayan seyr-ü süluk makamlarını geçmek, hafı zikir ve sekiz reşhadan (*hûş der-dem*, *nazar ber-kadem*, *sefer der-vatan*, *halvet der-encümen*, *yâd-kerd*, *bâz-geşt*, *nigâh-dâşt*, *yâd-dâşt*) oluşan ilk temellerini ortaya koyan Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'den (yaklaşık 496/1103-575/1179) günümüze ulaşan birkaç eserden biri *Vesâyâ (Vasiyetname)*'dir.

Vesâyâ, Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî öğretisinde önemli bir yere sahiptir. Gucdüvânî, Hâce Evliyâ-yı Kebîr ismiyle meşhur olan halifesine özel yazdığı mezkûr öğütname mahiyetindeki bu eserinde, öğretisinin temel ilkelerinden biri olan şeriat ve sünnete sıkı şekilde uyma kuralını geliştirmiş, öğrenci ve takipçilerini şeriat ve sünnete sıkı tarzda uymaya, şeriat ve sünneti esas almayan sahte sufilerden ve sufi akımlarından uzak durmaya çağırmıştır. Bunun dışında *Vesâyâ*'da, Hâcegân-Nakşibendiye tarikatına girmek isteyenler için sufi edep ve kurallarının nasıl olacağı da gösterilmiştir. Abdülhâlik Gucdüvânî, tüm öğrenci ve takipçilerini ilmî olarak kendilerini geliştirmeye, hırsa kapılmamaya, diğer insanlara saygılı davranmaya; tarikatta ise meşayihlerin hizmetinde olmaya, yolculuk yapmaya, riyazet ve sema' meclislerinde fazlaca bulunmamaya teşvik etmiştir.

Çalışma, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'nin 915. ve Hâce Bahâeddin Nakşibend'in 700. doğum yıl dönümünü kutlamaya hazırlık hakkında 11 Temmuz 2017 tarihli F-4988 nolu düzenlemesi ve Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 8 Mayıs 2018 tarihli 372-F nolu düzenlemesi ile onaylanmış olan

2020 yılında Buhara şehrinin İslam Dünyası Medeniyeti Başkenti olarak ilan edilmesiyle bağlantılı olarak yapılacak organizasyon programı kapsamında neşre hazırlanmış olup, Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ebu Reyhan el-Bîrûnî Şarkşinaslık Enstitüsü Bilimsel Konseyi kararıyla da neşre tavsiye edilmiştir.

Aynı zamanda bu çalışma, Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu huzurundaki Din İşleri Kurumu'nun 15 Eylül 2020 tarihli N°4695 nolu önerisi kapsamında neşre hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Kamilcan RAHIMOV

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
ÖN SÖZ	13
HÂCE ABDÜLHÂLİK GUCDÜVÂNÎ VE VASİYETNAME İSİMLİ	
ESERİ	17
HÂCE ABDÜLHÂLİK GUCDÜVÂNÎ'NİN HAYATI	19
HÂCE ABDÜLHÂLİK GUCDÜVÂNÎ'NİN ESERLERİ VE ÖĞRETİSİ	33
VASİYETNAME'NİN EL YAZMALARI	40
<i>Vasiyetname</i> 'nin Özbekistan'daki El Yazmaları	40
<i>Vasiyetname</i> 'nin Yurtdışında Bulunan El Yazmaları	56
VASİYETNAME'NİN BASKI VE ÇEVİRİLERİ	63
ESERİN MEZKÛR TERCÜMESİ HAKKINDA	66
VASİYETNAME (Tercüme)	69
VASİYETNAME (El Yazması)	90
BİBLİYOGRAFYA	121
EKLER	135
KULLANIM İŞARETLERİ VE KISALTMALAR	133
TARİH, DİN VE TASAVVUF TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ	137
DİZİN	147
Şahıs İsimleri	147
Yer İsimleri	149
Eser İsimleri	151

ÖN SÖZ

Eskiden bu yana Turan ve Türkistan diye adlandırılan ve onun kalbi niteliğinde olan Mâverâünnehir yani Orta Asya coğrafyasının, kültürel, manevi ve bilimsel mirasının önemli bir kısmını kuşkusuz tasavvuf oluşturmaktadır. Bölge halkının yaşam tarzı, kültürü, toplumsal ve felsefi görüşlerine önemli katkı sağlayan tasavvuf, ecdadımızın dinî inancından başlayarak bilimsel faaliyetlerinin tüm alanlarında özellikle bilim, edebiyat ve sanatta farklı oranlarda etkisini göstermiştir.

Kadim Mâverâünnehir coğrafyası, İslam tasavvufunun beşiklerinden biridir. VIII-XI. yüzyıllarda İslam dünyasının diğer önemli merkezleri gibi, Orta Asya'da da sufilik kök salmış ve tasavvufun teorik ve pratik temelleri şekil almaya başlamıştır. XII. yüzyıldan itibaren bölgede, sonradan da tüm İslam dünyasında ün kazanmış olan Yeseviyye, Hâcegân-Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Işkiiyye (Aşkiiyye) gibi tarikatlar ortaya çıkmıştır. Mezkûr tarikatlar arasında İslam âleminde ilklerden olan ve geniş bir coğrafyaya yayılarak yoğun ilgi gören Hâcegân-Nakşibendiyye, kendisine özel terk-i dünyaya karşı olan tavrıyla, insancılık, vatanseverlik ve çalışkanlık gibi erdemlere teşvik eden öğretileriyle farklılık göstermektedir.

Köklü bir tarihe sahip olan Orta Asya tasavvuf okulu geleneklerinin takipçisi olarak yerel özelliklere sahip olan Hâcegân-Nakşibendiyye ve öğretisi, Orta Asya'ya gelerek Buhara'da hankâh kuran Hâce Yûsuf Hemedânî'nin (440/1048 – 535/1140) öğrencisi Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî (yaklaşık 496/1103-575/1179) tarafından kurulmuştur. Gucdüvânî, Hâcegân-Nakşibendiyye tarikatının kurucusu olarak tarikatın şeriat ve sünnete sıkı tarzda uymak, tevbe ve irade ile baş-

layan seyr-ü süluk makamlarını geçmek, hafi zikir ve sekiz reşhadan (hûş der-dem, nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt, yâd-dâşt) oluşan ilk temellerini ortaya koymuştur.

Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'nin *Makâmât-ı Hâce Yûsuf el-Hemedânî*, *Ez Guftari Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî* ve *Vesâyâ* gibi eserleri bulunmaktadır. *Makâmât-ı Hâce Yûsuf el-Hemedânî*, Hâce Yûsuf Hemedânî'nin hayatı, faaliyetleri ve görüşlerine; *Ez Guftari Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî*, seyr-u süluk aşamaları ve şartlarına; *Vesâyâ* ise sufilik şartları ve edeplerine ayrılmıştır.

Risâle-i Vesâyâ, *Nesâyih*, *Vasiyetname* gibi isimlerle de tanınan *Vesâyâ*, Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî öğretisinde önemli bir yere sahiptir. Gucdüvânî, Hâce Evliyâ-yı Kebîr ismiyle meşhur halifesine özel yazdığı mezkûr öğütname mahiyetindeki bu eserinde, öğretisinin temel sütunlarından biri olan şeriat ve sünnete sıkı şekilde uyma kuralını geliştirmiş, öğrenci ve takipçilerini şeriat ve sünnete sıkı tarzda uymaya, şeriat ve sünneti esas almayan sahte sufiler ve akımlarından uzak durmaya çağırmıştır. Bunun dışında *Vesâyâ*'da, Hâcegân-Nakşibendiyye tarikatına girmek isteyenler için sufi edep ve kurallarının nasıl olacağı da gösterilmiştir. Abdülhâlik Gucdüvânî, tüm öğrenci ve takipçilerini ilmî olarak kendilerini geliştirmeye, hırsa kapılmamaya, diğer insanlara saygılı davranmaya; tarikatta ise meşayihlerin hizmetinde olmaya, yolculuk yapmaya, riyazet ve sema' meclislerinde daha fazla bulunmamaya teşvik etmiştir.

Vesâyâ, günümüze kadar birkaç kez Özbekçeye tercüme edilmiş olmakla birlikte tercümelere bazı eksiklikler bulunmaktadır. İlk olarak yapılan tercümelere, eserin bize kadar ulaşmış olanlarının hacmen küçük olanlar tercih edilmiş, diğer taraftan tercümelere çoğu, günümüzdeki bilimsel tercüme kriterlerine uymaksızın ve gereken açıklamalar yapı-

maksızın yapılmıştır. *Vesâyyâ* eserini tercüme ederek mezkûr çalışmayı hazırlayan araştırmacı Kamilcan Rahimov, bu zamana kadar tasavvufa dair çalışmalar ve bu alandaki eserleri Farsçadan Özbekçeye yaptığı tercümelemlerle tanınmıştır. Rahimov, önceki tercümelemlerin aksine eserin en hacimli el yazma nüshasından istifade etmiş, diğeryandan modern bilimsel tercüme kriterleri ve şartlarına uyarak bu çeviri çalışmasını hazırlamıştır.

Hâcegân-Nakşibendiyye tarikatı, tarihi ve öğretisini daha derin bir şekilde öğrenmek ve bilgi edinmek amacıyla yapılan bu çalışmanın, tarikatın kurucuları olan Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî'nin 915. ve Hâce Bahâeddin Nakşibend'in 700. doğum yıl dönümü için bilim dünyasına güzel bir hediye olacağından eminiz.

Prof. Dr. Necdet TOSUN
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi